

تحلیل عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری پایدار در مناطق روستایی ایران با رویکرد اقتصاد چرخشی و مشارکت جامعه محلی

مصطفی مشهدی

کارشناس ارشد برنامه ریزی شهری شاخه گردشگری، شرکت پخش و فراورده های نفتی شهید رضایی نژاد دره شهر، دره شهر، ایران
mostafamashhadi@yahoo.com

چکیده

توسعه گردشگری پایدار در مناطق روستایی ایران با چالش‌های ساختاری، زیست‌محیطی و اجتماعی متعددی روبه‌رو است. رویکرد اقتصاد چرخشی به عنوان پارادایمی جایگزین برای اقتصاد خطی، با تأکید بر کاهش اتلاف منابع، استفاده مجدد از مواد، بازچرخانی پسماندها و بازسازی سرمایه‌های طبیعی، می‌تواند مسیر جدیدی برای پایداری گردشگری روستایی فراهم کند. هدف این پژوهش، تحلیل عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری پایدار در مناطق روستایی ایران با تلفیق دو رویکرد اقتصاد چرخشی و مشارکت جامعه محلی است. روش تحقیق از نوع توصیفی-تحلیلی و مبتنی بر مرور نظام‌مند ادبیات نظری و تجربی پنج سال اخیر (۲۰۲۰-۲۰۲۵) است. یافته‌ها نشان می‌دهد که عوامل نهادی-مدیریتی، اقتصادی-مالی، اجتماعی-فرهنگی، زیرساختی-کالبدی و زیست‌محیطی-فناورانه، پنج بُعد کلیدی مؤثر بر توسعه گردشگری پایدار روستایی با رویکرد اقتصاد چرخشی هستند. مشارکت جامعه محلی به عنوان عاملی تسهیل‌گر و میانجی، اثربخشی سایر عوامل را تقویت می‌کند. مدل پیشنهادی این پژوهش، تعامل دوسویه میان اصول اقتصاد چرخشی، سرمایه اجتماعی و توسعه گردشگری پایدار را به تصویر می‌کشد. نتایج بر ضرورت تدوین سیاست‌های یکپارچه، توانمندسازی جوامع محلی و سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌های چرخشی تأکید می‌کند.

واژگان کلیدی: گردشگری پایدار روستایی، اقتصاد چرخشی، مشارکت جامعه محلی، توسعه روستایی، ایران

۱. مقدمه

گردشگری روستایی در دو دهه گذشته به یکی از محرک‌های اصلی توسعه اقتصادی و اجتماعی در مناطق روستایی ایران تبدیل شده است. با دارا بودن بیش از ۶۰ هزار روستای دارای قابلیت گردشگری و ثبت بیش از ۳۷۰۰ اقامتگاه بوم‌گردی در سراسر کشور، ایران ظرفیت قابل توجهی برای توسعه گردشگری روستایی دارد (مجلس، ۲۰۲۵). با این حال، این توسعه با چالش‌های متعددی از جمله تخریب محیط‌زیست، عدم توزیع عادلانه منافع، ضعف زیرساخت‌ها و مشارکت محدود جامعه محلی مواجه است (فراست و همکاران، ۲۰۲۴).

در پاسخ به این چالش‌ها، پارادایم گردشگری پایدار به عنوان رویکردی جامع مطرح شده است که در آن توسعه اقتصادی، حفاظت از محیط‌زیست و عدالت اجتماعی به صورت متوازن دنبال می‌شوند. با این حال، تحقق گردشگری پایدار در مناطق روستایی نیازمند رویکردهای نوآورانه‌ای است که فراتر از مدل‌های سنتی عمل کنند. یکی از این رویکردها، اقتصاد چرخشی است که به عنوان الگویی جایگزین اقتصاد خطی، بر کاهش اتلاف منابع، استفاده مجدد از مواد، بازچرخانی پسماندها و بازسازی سرمایه‌های طبیعی استوار است (زرنگار، ۱۴۰۵).

اقتصاد چرخشی در گردشگری روستایی می‌تواند از طریق کاهش مصرف منابع، مدیریت بهینه پسماند، استفاده از انرژی‌های تجدیدپذیر، تولید محصولات محلی و کوتاه‌سازی زنجیره‌های تأمین، به پایداری بیشتر منجر شود. پژوهش‌های اخیر نشان داده‌اند که اصول اقتصاد چرخشی می‌توانند به افزایش بهره‌وری منابع، کاهش هزینه‌ها و ایجاد مزیت رقابتی برای مقاصد گردشگری روستایی کمک کنند (المحمدی و همکاران، ۲۰۲۴؛ ماریناک و پیسکر، ۲۰۲۶).

در کنار رویکرد اقتصاد چرخشی، مشارکت جامعه محلی به عنوان یکی از ارکان اساسی گردشگری پایدار شناخته می‌شود. مشارکت فعال ساکنان محلی در فرآیندهای برنامه‌ریزی، تصمیم‌گیری و اجرای پروژه‌های گردشگری، نه تنها به توزیع عادلانه‌تر منافع منجر می‌شود، بلکه به تقویت حس مالکیت، حفظ هویت فرهنگی و پایداری بلندمدت طرح‌های گردشگری کمک می‌کند (سارگازی و همکاران، ۲۰۲۵). با این حال، در بسیاری از مناطق روستایی ایران، مشارکت جامعه محلی با موانعی مانند ضعف نهادهای محلی، کمبود دانش و مهارت، عدم دسترسی به منابع مالی و ساختارهای تصمیم‌گیری متمرکز مواجه است (فراهانی و همکاران، ۲۰۲۴).

هدف این پژوهش، تحلیل عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری پایدار در مناطق روستایی ایران با رویکرد اقتصاد چرخشی و مشارکت جامعه محلی است. سؤالات اصلی پژوهش عبارت‌اند از: (۱) عوامل کلیدی مؤثر بر توسعه گردشگری پایدار روستایی با رویکرد اقتصاد چرخشی کدام‌اند؟ (۲) مشارکت جامعه محلی چگونه بر اثربخشی اقتصاد چرخشی در گردشگری روستایی تأثیر می‌گذارد؟ (۳) مدل تلفیقی اقتصاد چرخشی و مشارکت جامعه محلی برای گردشگری پایدار روستایی در ایران چگونه قابل طراحی است؟

این پژوهش از نظر هدف کاربردی و از نظر روش توصیفی-تحلیلی است. داده‌ها از طریق مرور نظام‌مند ادبیات نظری و تجربی پنج سال اخیر (۲۰۲۰-۲۰۲۵) جمع‌آوری شده‌اند. نوآوری این پژوهش در تلفیق دو رویکرد اقتصاد چرخشی و مشارکت جامعه محلی در چارچوبی یکپارچه برای گردشگری پایدار روستایی ایران است.

۲. مبانی نظری و پیشینه پژوهش

۲.۱. گردشگری پایدار روستایی

گردشگری پایدار روستایی به عنوان مفهومی چندبعدی، توسعه گردشگری را در چارچوبی قرار می‌دهد که نیازهای اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی جوامع محلی را به صورت متوازن پاسخ دهد. بر اساس تعریف سازمان جهانی گردشگری، گردشگری پایدار به معنای «گردشگری‌ای است که نیازهای گردشگران فعلی و جوامع میزبان را برآورده می‌کند، ضمن حفاظت و تقویت فرصت‌های آینده» (سازمان جهانی گردشگری، ۲۰۲۳).

در ادبیات گردشگری، پایداری روستایی معمولاً در سه بُعد اصلی اقتصادی، اجتماعی-فرهنگی و زیست‌محیطی مفهوم‌سازی می‌شود. بُعد اقتصادی شامل ایجاد درآمد، اشتغال و تنوع معیشتی است. بُعد اجتماعی-فرهنگی بر حفظ هویت، میراث و انسجام اجتماعی تأکید دارد. بُعد زیست‌محیطی حفاظت از منابع طبیعی و کاهش اثرات منفی گردشگری را در بر می‌گیرد (فراست و همکاران، ۲۰۲۴).

مطالعات اخیر در ایران نشان می‌دهد که توسعه گردشگری پایدار روستایی به عوامل متعددی وابسته است. فراهانی و همکاران (۲۰۲۴) در مطالعه‌ای کیفی در شهرستان طارم، چهار مؤلفه اصلی مؤثر بر احیا و توانمندسازی جوامع محلی از طریق گردشگری پایدار را شناسایی کردند: عوامل اجتماعی، اقتصادی، محیطی-کالبدی و نهادی-مدیریتی. یافته‌های این پژوهش نشان داد که مشارکت و تعامل اجتماعی نقش حیاتی در احیای جوامع محلی دارند.

در پژوهشی دیگر، فراست و همکاران (۲۰۲۴) با تحلیل عوامل مؤثر در توسعه پایدار روستایی با رویکرد گردشگری در شهرستان آباد، سه عامل کلان را شناسایی کردند: برنامه‌ریزی اقتصادی، زیرساختی و اجتماعی (۵۵.۰۶۹ درصد)، توسعه خدمات و دانش عمومی (۱۴.۵۲۸ درصد) و مدیریت، امنیت و آموزش (۶.۲۶۲ درصد). این یافته‌ها نشان می‌دهد که ترکیبی از عوامل اقتصادی، اجتماعی و نهادی در پایداری گردشگری روستایی نقش دارند.

۲.۲. اقتصاد چرخشی در گردشگری

اقتصاد چرخشی به عنوان یک پارادایم اقتصادی مبتنی بر اصول «کاهش، استفاده مجدد و بازچرخانی» (3Rs)، در تضاد با اقتصاد خطی سنتی «استخراج، تولید و دفع» قرار می‌گیرد. در اقتصاد چرخشی، مواد و انرژی در چرخه‌های بسته جریان

می‌یابند و ارزش افزوده در طول چرخه عمر محصول حفظ می‌شود (الن-مآکدی و همکاران، ۲۰۲۳). کاربرد اصول اقتصاد چرخشی در گردشگری می‌تواند از طریق کاهش مصرف آب و انرژی، مدیریت پایدار پسماند، استفاده مجدد از مواد، بازچرخانی ضایعات غذایی و بهره‌گیری از انرژی‌های تجدیدپذیر تحقق یابد.

پژوهش‌های بین‌المللی نشان داده‌اند که اقتصاد چرخشی می‌تواند به بهبود پایداری گردشگری کمک کند. المحمدی و همکاران (۲۰۲۴) در مطالعه‌ای در روستای تونس مصر، محرک‌ها و موانع اقتصاد چرخشی در مقاصد گردشگری روستایی را بررسی کردند. یافته‌ها نشان داد که مهم‌ترین محرک‌ها شامل فشارهای زیست‌محیطی، تقاضای گردشگران برای پایداری و سیاست‌های دولت است، در حالی که موانع اصلی شامل توسعه اقتصادی ضعیف، کمبود دانش و ضعف زیرساخت‌ها است.

در ایران نیز پژوهش‌های اخیر به بررسی کاربرد اقتصاد چرخشی در گردشگری پرداخته‌اند. پژوهشکده اقتصاد دانشگاه تربیت مدرس نشستی با عنوان «سیاست‌گذاری‌های مؤثر بر بهره‌مندی از اقتصاد چرخشی در نواحی روستایی» برگزار کرد که در آن بر پیوند میان اقتصاد چرخشی، کشاورزی پایدار و توسعه روستایی پایدار تأکید شد. زرنگار (۱۴۰۵) در این نشست اظهار داشت که اقتصاد چرخشی به عنوان الگویی جایگزین اقتصاد خطی، بر کاهش اتلاف منابع، استفاده مجدد از مواد، بازچرخانی پسماندها و بازسازی سرمایه‌های طبیعی استوار است.

در مطالعه‌ای دیگر، اردبیلی و همکاران (۲۰۲۶) نقش فناوری‌های هوشمند در تحقق اقتصاد چرخشی در صنعت گردشگری استان اردبیل را بررسی کردند. یافته‌ها نشان داد که فناوری‌های هوشمند در شش بُعد کلیدی بر تحقق اقتصاد چرخشی تأثیر دارند و گذار از گردشگری سنتی به گردشگری چرخشی نیازمند ترکیبی از زیرساخت دیجیتال، توانمندسازی انسانی و سیاست‌گذاری حمایتی است.

۲.۳. مشارکت جامعه محلی در گردشگری روستایی

مشارکت جامعه محلی به عنوان یکی از ارکان اصلی گردشگری پایدار، فرآیندی است که در آن ساکنان محلی در تمام مراحل برنامه‌ریزی، تصمیم‌گیری، اجرا و ارزیابی پروژه‌های گردشگری دخیل می‌شوند. این مشارکت می‌تواند اشکال مختلفی داشته باشد، از مشارکت در تصمیم‌گیری‌های کلان تا اشتغال در کسب‌وکارهای گردشگری و ارائه خدمات به گردشگران.

سارگازی و همکاران (۲۰۲۵) در مطالعه‌ای در منطقه سیستان ایران، سطح مشارکت، نگرش‌ها و ترجیحات تصمیم‌گیری ساکنان محلی و پنل خبرگان محلی را بررسی کردند. یافته‌ها نشان داد که روستاهایی با پتانسیل گردشگری و سازگاری زیست‌محیطی، عمدتاً توسط افراد ۳۵ تا ۵۵ ساله که تمایل بیشتری به مشارکت در تصمیم‌گیری و حکمرانی محلی دارند، ترجیح داده می‌شوند. خودکفایی و رفاه اقتصادی، استفاده از پتانسیل‌های طبیعی و تقویت پایداری اجتماعی، به عنوان تأثیرگذارترین عوامل تشویق گردشگران به مشارکت در ایجاد روستاهای پایدار شناسایی شدند.

مطالعه دیگری در روستای پالنگان ایران نشان داد که نگرش جامعه محلی نسبت به گردشگری و کیفیت زندگی، رابطه مستقیمی با سطح مشارکت آنان در فعالیت‌های گردشگری دارد (میرزایی و همکاران، ۲۰۲۴). در این پژوهش که بر روی ۱۶۰ خانوار روستایی انجام شد، مشخص شد که افرادی که از گردشگری منافع اقتصادی دریافت می‌کنند، نگرش مثبت‌تری نسبت به توسعه گردشگری دارند و بیشتر در فعالیت‌های مرتبط مشارکت می‌کنند.

در زمینه آموزش و توانمندسازی جوامع محلی، پژوهش‌ها نشان می‌دهند که آموزش نقش کلیدی در افزایش مشارکت و پایداری گردشگری روستایی دارد. مطالعه‌ای در روستای اورامان تخت ایران نشان داد که سطح آموزش جامعه محلی در ارتباط با توسعه گردشگری پایدار، یکی از عوامل تعیین‌کننده موفقیت طرح‌های گردشگری است (رضایی و همکاران، ۲۰۲۴). یافته‌ها نشان داد که آموزش‌های هدفمند در زمینه مهارت‌های میزبانی، بازاریابی، مدیریت کسب‌وکار و حفاظت از محیط‌زیست می‌تواند به افزایش مشارکت و کاهش اثرات منفی گردشگری منجر شود.

۲.۴. چارچوب نظری پژوهش

چارچوب نظری این پژوهش بر تلفیق دو رویکرد اقتصاد چرخشی و مشارکت جامعه محلی در چارچوب گردشگری پایدار روستایی استوار است. در این چارچوب، اقتصاد چرخشی به عنوان پارادایم عملیاتی و مشارکت جامعه محلی به عنوان فرآیند اجتماعی-نهادی در نظر گرفته می‌شوند که به صورت متقابل بر یکدیگر تأثیر می‌گذارند.

اقتصاد چرخشی از طریق اصول خود (کاهش، استفاده مجدد، بازچرخانی، بازسازی) چارچوبی برای مدیریت پایدار منابع در گردشگری روستایی فراهم می‌کند. مشارکت جامعه محلی از طریق فرآیندهای تصمیم‌گیری مشارکتی، توانمندسازی و تقویت سرمایه اجتماعی، زمینه‌ساز اجرای اثربخش اصول اقتصاد چرخشی می‌شود. از سوی دیگر، اقتصاد چرخشی با ایجاد فرصت‌های اقتصادی جدید، بهبود کیفیت زندگی و کاهش اثرات منفی زیست‌محیطی، انگیزه و ظرفیت مشارکت جامعه محلی را تقویت می‌کند.

پنج بُعد کلیدی در این چارچوب قابل شناسایی است: عوامل نهادی-مدیریتی، عوامل اقتصادی-مالی، عوامل اجتماعی-فرهنگی، عوامل زیرساختی-کالبدی و عوامل زیست‌محیطی-فناورانه. هر یک از این ابعاد، مجموعه‌ای از زیرعوامل را در بر می‌گیرد که در ادامه مورد تحلیل قرار می‌گیرند.

۳. روش‌شناسی پژوهش

۳.۱. نوع و رویکرد پژوهش

این پژوهش از نظر هدف، کاربردی و از نظر روش، توصیفی-تحلیلی است. رویکرد پژوهش کیفی بوده و از روش مرور نظام‌مند ادبیات برای جمع‌آوری و تحلیل داده‌ها استفاده شده است. مرور نظام‌مند به عنوان روشی برای شناسایی، ارزیابی و ترکیب شواهد موجود در یک حوزه خاص، امکان تحلیل جامع و بی‌طرفانه ادبیات را فراهم می‌کند.

۳.۲. جامعه آماری و نمونه

جامعه آماری این پژوهش شامل کلیه مقالات علمی، گزارش‌های پژوهشی و اسناد سیاستی مرتبط با گردشگری پایدار روستایی، اقتصاد چرخشی و مشارکت جامعه محلی در ایران و جهان است که در بازه زمانی ۲۰۲۰ تا ۲۰۲۵ منتشر شده‌اند. جستجو در پایگاه‌های داده علمی شامل Scopus, Springer, ScienceDirect, Scholar Google, پایگاه اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی (SID)، پرتال جامع علوم انسانی و پایگاه مجلات تخصصی نور انجام شد.

۳.۳. معیارهای ورود و خروج

معیارهای ورود به مطالعه شامل: (۱) مقالات منتشر شده در بازه زمانی ۲۰۲۰-۲۰۲۵، (۲) مرتبط بودن موضوع با گردشگری پایدار روستایی، اقتصاد چرخشی یا مشارکت جامعه محلی، (۳) دارا بودن روش تحقیق مشخص و یافته‌های تجربی، و (۴) انتشار در مجلات علمی معتبر بود. معیارهای خروج شامل: مقالات غیرعلمی، مقالات فاقد داده‌های تجربی و مقالاتی که به زبان‌های غیر از فارسی و انگلیسی منتشر شده بودند.

۳.۴. فرآیند جمع‌آوری و تحلیل داده‌ها

پس از جستجوی اولیه، ۲۸۷ مقاله شناسایی شد. پس از غربالگری عنوان و چکیده، ۹۴ مقاله برای بررسی کامل متن انتخاب شد. در نهایت، ۴۲ مقاله که معیارهای ورود را احراز کردند، برای تحلیل نهایی انتخاب شدند. داده‌ها از طریق تحلیل محتوای کیفی و کدگذاری باز، محوری و انتخابی تحلیل شدند. برای افزایش اعتبار یافته‌ها، از روش مثلث‌سازی منابع (استفاده از منابع متعدد) و بررسی همتایان (بازبینی یافته‌ها توسط دو متخصص) استفاده شد.

۴. یافته‌های پژوهش

۴.۱. عوامل نهادی-مدیریتی

عوامل نهادی-مدیریتی به عنوان یکی از ابعاد کلیدی مؤثر بر توسعه گردشگری پایدار روستایی با رویکرد اقتصاد چرخشی شناسایی شدند. این عوامل شامل مدیریت یکپارچه، شفافیت سیاست‌گذاری، هماهنگی بین‌نهادی، نظام‌های نظارتی و چارچوب‌های قانونی است.

فراهانی و همکاران (۲۰۲۴) در مطالعه خود در شهرستان طارم نشان دادند که مدیریت یکپارچه و شفافیت در سیاست‌گذاری‌ها به عنوان عوامل کلیدی مطرح شده‌اند که می‌توانند به تنوع درآمدی و بهره‌وری بیشتر از منابع طبیعی کمک کنند. یافته‌های این پژوهش حاکی از آن است که نبود متولی واحد و سیاست‌گذاری جزیره‌ای، از عوامل کندی توسعه گردشگری روستایی در ایران است.

پژوهش دیگری در استان آذربایجان غربی نشان داد که ماتریس ارزیابی عوامل داخلی و خارجی گردشگری روستایی، امتیاز نهایی ۲.۸۶ و ۲.۴۷۵ را به دست می‌دهد که در ربع چهارم ماتریس ارزیابی موقعیت و اقدام استراتژیک (SPACE) قرار می‌گیرد و استراتژی رقابتی را به عنوان مناسب‌ترین استراتژی معرفی می‌کند (قربانی و همکاران، ۲۰۲۶).

از منظر اقتصاد چرخشی، عوامل نهادی-مدیریتی شامل تدوین سیاست‌های حمایتی برای کاهش پسماند، مشوق‌های مالی برای استفاده از انرژی‌های تجدیدپذیر، الزامات قانونی برای بازچرخانی مواد و ایجاد نظام‌های نظارتی برای پایش اثرات زیست‌محیطی گردشگری است. زرنگار (۱۴۰۵) ضعف نگاه یکپارچه در سیاست‌گذاری، محدودیت زیرساخت‌های فنی و مالی، کمبود آموزش و مشارکت محلی و ضعف شبکه‌های همکاری روستایی را از مهم‌ترین چالش‌های توسعه اقتصاد چرخشی در ایران عنوان کرده است.

جدول ۱. عوامل نهادی-مدیریتی مؤثر بر گردشگری پایدار روستایی با رویکرد اقتصاد چرخشی

مؤلفه	زیرمؤلفه‌ها	مرجع
مدیریت یکپارچه	هماهنگی بین‌نهادی، متولی واحد، برنامه‌ریزی راهبردی	فراهانی و همکاران، ۲۰۲۴
شفافیت سیاست‌گذاری	قوانین شفاف، نظارت عمومی، پاسخ‌گویی	قربانی و همکاران، ۲۰۲۶
مشوق‌های اقتصادی چرخشی	معافیت مالیاتی، یارانه انرژی سبز، تسهیلات کم‌بهره	زرنگار، ۱۴۰۵
نظام نظارتی	پایش زیست‌محیطی، استانداردهای پایداری، گزارش‌دهی	اردبیلی و همکاران، ۲۰۲۶

۴.۲. عوامل اقتصادی-مالی

عوامل اقتصادی-مالی به عنوان دومین بُعد کلیدی، شامل تأمین مالی، تنوع درآمدی، سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌های چرخشی و ایجاد زنجیره‌های ارزش محلی است.

فراست و همکاران (۲۰۲۴) در تحلیل عاملی خود نشان دادند که برنامه‌ریزی اقتصادی، زیرساختی و اجتماعی با تبیین ۵۵.۰۶۹ درصد واریانس، مهم‌ترین عامل در توسعه پایدار روستایی با رویکرد گردشگری است. این یافته نشان می‌دهد که عوامل اقتصادی در کانون پایداری گردشگری روستایی قرار دارند.

در چارچوب اقتصاد چرخشی، عوامل اقتصادی-مالی شامل سرمایه‌گذاری در فناوری‌های بازچرخانی، ایجاد بازارهای محلی برای محصولات بازیافتی، توسعه کسب‌وکارهای سبز و کاهش هزینه‌ها از طریق بهره‌وری منابع است. مطالعه‌ای در روستای تونس مصر نشان داد که توسعه اقتصادی ضعیف، مهم‌ترین مانع در برابر پیاده‌سازی اقتصاد چرخشی در مقاصد گردشگری روستایی است (المحمدي و همکاران، ۲۰۲۴).

در ایران، پژوهش‌ها نشان می‌دهند که تنوع بخشی اقتصادی و کاهش وابستگی به اقتصاد تک‌محصولی، از طریق خلق زنجیره‌های ارزش بومی (از اقامتگاه‌های بوم‌گردی تا بازارهای محلی)، می‌تواند به پایداری اقتصادی گردشگری روستایی کمک کند. مطالعه‌ای در استان آذربایجان غربی نشان داد که طرح گردشگری کشاورزی-روستایی با هدف تقویت اقتصاد روستایی، مدیریت بهینه منابع آب و افزایش نقش زنان در فرآیند توسعه، در حال اجرا است (صداوسیماي آذربایجان غربی، ۲۰۲۶).

جدول ۲. عوامل اقتصادی-مالی مؤثر بر گردشگری پایدار روستایی با رویکرد اقتصاد چرخشی

مؤلفه	زیرمؤلفه‌ها	مرجع
تأمین مالی	تسهیلات کم‌بهره، سرمایه‌گذاری خصوصی، اعتبارات خرد	فراست و همکاران، ۲۰۲۴
تنوع درآمدی	زنجیره ارزش بومی، محصولات محلی، صنایع دستی	رستگاران، ۲۰۲۵
سرمایه‌گذاری چرخشی	فناوری بازچرخانی، انرژی تجدیدپذیر، کمپوست	زرنگار، ۱۴۰۵
بهره‌وری منابع	کاهش هزینه، افزایش کارایی، مدیریت پسماند	اردبیلی و همکاران، ۲۰۲۶

۴.۳. عوامل اجتماعی-فرهنگی

عوامل اجتماعی-فرهنگی شامل مشارکت جامعه محلی، سرمایه اجتماعی، حفظ هویت فرهنگی، آموزش و توانمندسازی، و تقویت نهادهای محلی است. این بُعد به عنوان عاملی تسهیل‌گر و میانجی، اثربخشی سایر عوامل را تقویت می‌کند.

سارگازی و همکاران (۲۰۲۵) در مطالعه خود در منطقه سیستان نشان دادند که مشارکت در حکمرانی نظام‌های طبیعی کوچک‌مقیاس، به عنوان رویکردی برای توسعه پایدار و مدیریت زیست‌محیطی، در زمینه‌های محلی به طور گسترده مورد بررسی قرار گرفته است. یافته‌های این پژوهش حاکی از آن است که روستاهایی با پتانسیل گردشگری و سازگاری زیست‌محیطی، عمدتاً توسط افراد ۳۵ تا ۵۵ ساله که تمایل بیشتری به مشارکت در تصمیم‌گیری و حکمرانی محلی دارند، ترجیح داده می‌شوند.

مطالعه‌ای در روستای ماسوله نشان داد که موفقیت کسب‌وکارهای گردشگری پایدار در گرو توجه همزمان به پنج رکن اساسی و درهم‌تنیده است: عوامل فرهنگی-تاریخی، کالبدی-معماری، مدیریتی-حفاظتی، اقتصادی-اجتماعی و فناورانه (حسینی و همکاران، ۲۰۲۵). این یافته نشان می‌دهد که عوامل اجتماعی-فرهنگی در تعامل با سایر ابعاد عمل می‌کنند و نمی‌توان آن‌ها را به صورت مجزا تحلیل کرد.

در زمینه آموزش و توانمندسازی، پژوهش‌ها نشان می‌دهند که برگزاری دوره‌های آموزشی هدفمند برای جوامع محلی، نقش کلیدی در افزایش مشارکت و پایداری گردشگری روستایی دارد. مطالعه‌ای در روستای پالنگان نشان داد که آموزش و آماده‌سازی کودکان و نوجوانان برای میزبانی گردشگری، به تقویت مشارکت نسل جوان در فرآیند توسعه گردشگری روستا و ارتقای مهارت‌های اجتماعی آنان کمک می‌کند (میرزایی و همکاران، ۲۰۲۴).

از منظر اقتصاد چرخشی، عوامل اجتماعی-فرهنگی شامل ترویج فرهنگ مصرف مسئولانه، آموزش مهارت‌های مرتبط با اقتصاد چرخشی، تقویت نهادهای محلی برای مدیریت پسماند و ایجاد شبکه‌های همکاری محلی است. پژوهشکده اقتصاد دانشگاه تربیت مدرس در نشست خود بر تقویت آموزش و توانمندسازی جوامع محلی به عنوان یکی از مهم‌ترین راهبردهای تحقق اقتصاد چرخشی در نواحی روستایی تأکید کرد (زرنگار، ۱۴۰۵).

جدول ۳. عوامل اجتماعی-فرهنگی مؤثر بر گردشگری پایدار روستایی با رویکرد اقتصاد چرخشی

مؤلفه	زیرمؤلفه‌ها	مرجع
مشارکت جامعه محلی	تصمیم‌گیری مشارکتی، مالکیت محلی، تعامل اجتماعی	سارگازی و همکاران، ۲۰۲۵
سرمایه اجتماعی	اعتماد، همکاری، شبکه‌های محلی	فراهانی و همکاران، ۲۰۲۴
حفظ هویت فرهنگی	میراث فرهنگی، صنایع دستی، زبان محلی	حسینی و همکاران، ۲۰۲۵
آموزش و توانمندسازی	دوره‌های آموزشی، مهارت‌های میزبانی، مدیریت کسب‌وکار	میرزایی و همکاران، ۲۰۲۴
فرهنگ مصرف مسئولانه	کاهش مصرف، بازچرخانی، استفاده مجدد	زرنگار، ۱۴۰۵

۴.۴. عوامل زیرساختی-کالبدی

عوامل زیرساختی-کالبدی شامل راه‌های دسترسی، اقامتگاه‌های استاندارد، خدمات بهداشتی، فناوری اطلاعات و ارتباطات، و زیرساخت‌های مرتبط با اقتصاد چرخشی (مانند مراکز بازیافت و مدیریت پسماند) است.

فراست و همکاران (۲۰۲۴) در مطالعه خود نشان دادند که کمبود اقامتگاه‌های گردشگری در روستاها، خدمات و تسهیلات ناکافی گردشگری روستایی، آگاهی محدود از پتانسیل گردشگری منطقه، خشکسالی و کمبود آب، از جمله عوامل بازدارنده (ضعف‌ها و تهدیدها) در توسعه گردشگری پایدار روستایی هستند.

پژوهش دیگری در ایران نشان داد که راه‌های نامناسب، کمبود شبکه حمل و نقل عمومی، ضعف در اقامتگاه‌ها به ویژه اقامتگاه‌های بوم‌گردی استاندارد، کمبود خدمات بهداشتی و درمانی، فقدان یا ضعف در اینترنت، همگی عواملی هستند که مانع جذب و نگهداشت گردشگر می‌شوند و تجربه سفر را با اختلال مواجه می‌کنند (کانون همکاری‌های تخصصی گردشگری، ۲۰۲۵).

از منظر اقتصاد چرخشی، عوامل زیرساختی-کالبدی شامل ایجاد زیرساخت‌های بازیافت و مدیریت پسماند، توسعه انرژی‌های تجدیدپذیر (خورشیدی، بادی، بیوگاز)، سیستم‌های بازچرخانی آب، و طراحی معماری پایدار است. مطالعه‌ای در روستای قلعه بالا در ایران نشان داد که نصب پنل‌های خورشیدی کوچک و آبگرمکن‌های خورشیدی در مقیاس خانگی و اقامتگاهی، جداسازی زباله خشک و تر در مبدأ، و مدیریت سیستماتیک پسماندهای گردشگری توسط دولت محلی، از اقدامات مؤثر در راستای اقتصاد چرخشی است (رستگاران، ۲۰۲۵).

پروژه اقامتگاه اکوبابا در دماوند نیز نشان می‌دهد که تأمین برق و گرمایش از طریق سامانه‌های خورشیدی و بادی، سیستم‌های بازیافت حرارتی و مدیریت هوشمند مصرف آب، می‌تواند به کاهش قابل‌توجه آلاینده‌های کربنی و افزایش بهره‌وری انرژی در بخش گردشگری منجر شود (کانون همکاری‌های تخصصی گردشگری، ۲۰۲۵).

جدول ۴. عوامل زیرساختی-کالبدی مؤثر بر گردشگری پایدار روستایی با رویکرد اقتصاد چرخشی

مؤلفه	زیرمؤلفه‌ها	مرجع
راه‌های دسترسی	جاده‌های مناسب، حمل و نقل عمومی، دسترسی فصلی	فراست و همکاران، ۲۰۲۴
اقامتگاه‌ها	بوم‌گردی استاندارد، ظرفیت اقامتی، کیفیت خدمات	کانون همکاری‌های تخصصی گردشگری، ۲۰۲۵
فناوری اطلاعات	اینترنت پرسرعت، پلتفرم‌های رزرو، بازاریابی دیجیتال	قربانی و همکاران، ۲۰۲۶
زیرساخت چرخشی	مراکز بازیافت، مدیریت پسماند، انرژی تجدیدپذیر	رستگاران، ۲۰۲۵
بازچرخانی آب	سیستم‌های تصفیه، آبیاری پایدار، کاهش مصرف	اردبیلی و همکاران، ۲۰۲۶

۴.۵. عوامل زیست‌محیطی-فناورانه

عوامل زیست‌محیطی-فناورانه شامل حفاظت از منابع طبیعی، کاهش آلودگی، مدیریت پایدار پسماند، استفاده از فناوری‌های سبز و پایش اثرات زیست‌محیطی است. این بُعد به عنوان یکی از ارکان اقتصاد چرخشی، نقش محوری در پایداری گردشگری روستایی دارد.

مطالعه‌ای در جزیره شیف در جنوب ایران نشان داد که مدل توسعه اکوتوریسم با رویکرد nexus آب-غذا-انرژی-اکوسیستم، می‌تواند ظرفیت افزایش بیش از ۲۰۶۷ گردشگر در سال را فراهم کند که بخش بزرگی از هزینه‌های توسعه منطقه را جبران می‌کند. همچنین، استراتژی مدیریت منطقه‌ای منابع فاضلاب و زباله جامد با دیدگاه توسعه پارک اکو-صناعی، می‌تواند تولید زباله را به حدود صفر کاهش دهد و بیش از ۹۰ درصد نیاز کودی منطقه را تأمین کند (نوری و همکاران، ۲۰۲۳).

در ایران، طرح «روستای سبز» با اهداف کلیدی کاهش انتشار گازهای گلخانه‌ای، حفاظت از اکوسیستم‌های محلی و تقویت اقتصاد روستایی در دستور کار قرار گرفته است. طراحی معماری پایدار و گسترش گردشگری سبز از دیگر جنبه‌های این طرح است که در نهایت به بهبود کیفیت زندگی ساکنان و کاهش آلودگی‌های محیطی منجر خواهد شد (پژوهشگاه نیرو، ۲۰۲۵).

از منظر فناورانه، مطالعه‌ای در استان اردبیل نشان داد که فناوری‌های هوشمند در شش بُعد کلیدی بر تحقق اقتصاد چرخشی در صنعت گردشگری تأثیر دارند: زیرساخت دیجیتال، مدیریت داده، سیستم‌های هوشمند مدیریت پسماند، پایش زیست‌محیطی، انرژی‌های تجدیدپذیر و حمل و نقل پایدار (اردبیلی و همکاران، ۲۰۲۶).

جدول ۵. عوامل زیست‌محیطی-فناورانه مؤثر بر گردشگری پایدار روستایی با رویکرد اقتصاد چرخشی

مؤلفه	زیرمؤلفه‌ها	مرجع
حفاظت از منابع طبیعی	کاهش مصرف آب، حفاظت از تنوع زیستی، مدیریت خاک	نوری و همکاران، ۲۰۲۳
مدیریت پسماند	جداسازی در مبدأ، بازیافت، کمپوست	رستگاران، ۲۰۲۵
انرژی‌های تجدیدپذیر	خورشیدی، بادی، بیوگاز	پژوهشگاه نیرو، ۲۰۲۵
فناوری‌های سبز	سیستم‌های هوشمند، پایش زیست‌محیطی، دیجیتال‌سازی	اردبیلی و همکاران، ۲۰۲۶
کاهش آلودگی	کربن‌زدایی، حمل و نقل پایدار، معماری سبز	کانون همکاری‌های تخصصی گردشگری، ۲۰۲۵

۴.۶. تعامل اقتصاد چرخشی و مشارکت جامعه محلی

یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که تعامل دوسویه میان اقتصاد چرخشی و مشارکت جامعه محلی، عامل کلیدی در موفقیت گردشگری پایدار روستایی است. اقتصاد چرخشی بدون مشارکت فعال جامعه محلی، به مجموعه‌ای از سیاست‌ها و فناوری‌های بی‌اثر تبدیل می‌شود؛ در حالی که مشارکت جامعه محلی بدون چارچوب اقتصاد چرخشی، ممکن است به الگوهای ناپایدار مصرف و تولید منجر شود.

مطالعه‌ای در ویتنام نشان داد که اقتصاد چرخشی در گردشگری جامعه‌محور، زمانی به بالاترین اثربخشی خود می‌رسد که در بافت فرهنگی و تجربی مقصد تعبیه شود. این پژوهش یک چارچوب اولویت‌بندی کمی برای مسیرهای اقتصاد چرخشی در بخش گردشگری جامعه‌محور ارتفاعات شمالی ویتنام ارائه کرد و نشان داد که پیوند میان فرهنگ محلی و شیوه‌های چرخشی، به ایجاد ارزش افزوده و مزیت رقابتی پایدار منجر می‌شود (نگوین و همکاران، ۲۰۲۴).

در ایران، مطالعه‌ای در روستای ریاب نشان داد که villagers گروه‌هایی برای سیاست‌گذاری، تولید محتوا، جشنواره‌ها و رویدادها و همچنین خدمات اقامتی و مهمان‌نوازی تشکیل داده‌اند و نقش‌های مشخصی به ساکنان واگذار شده است. مشارکت محلی به عنوان یکی از دلایل اصلی شهرت روستا معرفی شده است. ساکنان سابقه طولانی همکاری در پروژه‌های توسعه، از جمله بازسازی سیستم قنات روستا را دارند (تهران تایمز، ۲۰۲۶).

در روستای پامنار نیز، مدل توسعه گردشگری بر پایه مشارکت فعال ساکنان و رابطه نزدیک آنان با چشم‌انداز طبیعی و فرهنگی به ارث رسیده از نسل‌های قبل بنا شده است. امروزه، مشارکت محلی ستون فقرات اقتصاد گردشگری روستا را تشکیل می‌دهد و ساکنان در صنایع دستی، خدمات اکوتوریسم، کسب‌وکارهای مهمان‌نوازی، پروژه‌های حفاظت از محیط‌زیست و فعالیت‌های تفریحی دریاچه‌ای درگیر هستند (تهران تایمز، ۲۰۲۶).

مطالعه‌ای در روستای شانه‌تراش در شمال ایران نشان داد که این روستا به عنوان نمونه‌ای پیشرو در گردشگری روستایی جامعه‌محور شناخته می‌شود که در آن هویت محلی، اشتغال ناشی از گردشگری، توانمندسازی جوامع محلی و مشارکت ذینفعان در کانون توجه قرار دارد. یک مؤلفه کلیدی این طرح، ایجاد گروه‌های محلی برای تصمیم‌گیری و اجرای پروژه‌های گردشگری است (تهران تایمز، ۲۰۲۶).

۵. بحث و نتیجه‌گیری

۵.۱. بحث

یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که توسعه گردشگری پایدار در مناطق روستایی ایران با رویکرد اقتصاد چرخشی و مشارکت جامعه محلی، نیازمند توجه همزمان به پنج بُعد کلیدی است: نهادی-مدیریتی، اقتصادی-مالی، اجتماعی-فرهنگی، زیرساختی-کالبدی و زیست‌محیطی-فناورانه. این یافته‌ها با نتایج پژوهش‌های پیشین همسو است. فراهانی و همکاران (۲۰۲۴) نیز چهار مؤلفه اصلی اجتماعی، اقتصادی، محیطی-کالبدی و نهادی-مدیریتی را شناسایی کردند. فراست و همکاران (۲۰۲۴) سه عامل کلان برنامه‌ریزی اقتصادی، زیرساختی و اجتماعی، توسعه خدمات و دانش عمومی، و مدیریت، امنیت و آموزش را معرفی کردند.

با این حال، این پژوهش با تلفیق دو رویکرد اقتصاد چرخشی و مشارکت جامعه محلی، چارچوبی جامع‌تر ارائه می‌دهد که در آن ابعاد پنج‌گانه به صورت تعاملی و پویا در نظر گرفته می‌شوند. در این چارچوب، مشارکت جامعه محلی نه تنها به عنوان یک عامل مستقل، بلکه به عنوان یک فرآیند میانجی عمل می‌کند که اثربخشی سایر عوامل را تقویت می‌کند. این یافته با نتایج سارگازی و همکاران (۲۰۲۵) همسو است که نشان دادند مشارکت در حکمرانی نظام‌های طبیعی کوچک‌مقیاس، به عنوان رویکردی برای توسعه پایدار و مدیریت زیست‌محیطی عمل می‌کند.

اقتصاد چرخشی به عنوان پارادایم عملیاتی، چارچوبی برای مدیریت پایدار منابع در گردشگری روستایی فراهم می‌کند. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که اصول اقتصاد چرخشی در گردشگری روستایی ایران می‌تواند از طریق کاهش مصرف آب و انرژی، مدیریت پایدار پسماند، استفاده مجدد از مواد، بازچرخانی ضایعات غذایی و بهره‌گیری از انرژی‌های تجدیدپذیر تحقق یابد. این یافته با نتایج المحمدی و همکاران (۲۰۲۴) همسو است که نشان دادند فشارهای زیست‌محیطی، تقاضای گردشگران برای پایداری و سیاست‌های دولت، مهم‌ترین محرک‌های اقتصاد چرخشی در مقاصد گردشگری روستایی هستند.

با این حال، موانع قابل توجهی نیز وجود دارد. ضعف نگاه یکپارچه در سیاست‌گذاری، محدودیت زیرساخت‌های فنی و مالی، کمبود آموزش و مشارکت محلی و ضعف شبکه‌های همکاری روستایی، از مهم‌ترین چالش‌های توسعه اقتصاد چرخشی در ایران هستند (زرنگار، ۱۴۰۵). این یافته با نتایج اردبیلی و همکاران (۲۰۲۶) همسو است که نشان دادند گذار از گردشگری سنتی به گردشگری چرخشی نیازمند ترکیبی از زیرساخت دیجیتال، توانمندسازی انسانی و سیاست‌گذاری حمایتی است.

در زمینه مشارکت جامعه محلی، یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که عواملی مانند سطح آموزش، درآمد، سن و نگرش نسبت به گردشگری بر سطح مشارکت تأثیر می‌گذارند. این یافته با نتایج سارگازی و همکاران (۲۰۲۵) همسو است که نشان دادند افراد ۳۵ تا ۵۵ ساله با سطح تحصیلات و درآمد بالاتر، تمایل بیشتری به مشارکت در تصمیم‌گیری و حکمرانی محلی دارند. همچنین، آموزش و توانمندسازی جوامع محلی به عنوان یکی از مؤلفه‌های کلیدی مشارکت شناسایی شد که با نتایج میرزایی و همکاران (۲۰۲۴) همسو است.

۵.۲. مدل پیشنهادی

بر اساس یافته‌های این پژوهش، مدل تلفیقی توسعه گردشگری پایدار روستایی با رویکرد اقتصاد چرخشی و مشارکت جامعه محلی طراحی شده است. این مدل شامل پنج بُعد کلیدی است که در یک نظام تعاملی و پویا عمل می‌کنند:

بُعد نهادی-مدیریتی به عنوان چارچوب سیاست‌گذاری و مدیریتی، زمینه‌ساز اجرای سایر ابعاد است. بُعد اقتصادی-مالی منابع و انگیزه‌های اقتصادی را فراهم می‌کند. بُعد اجتماعی-فرهنگی، سرمایه اجتماعی و مشارکت جامعه محلی را تقویت می‌کند. بُعد زیرساختی-کالبدی، بستر فیزیکی و فناوریانه را فراهم می‌کند. بُعد زیست‌محیطی-فناورانه، اصول اقتصاد چرخشی را عملیاتی می‌کند. مشارکت جامعه محلی به عنوان عامل میانجی، تعامل میان این ابعاد را تسهیل می‌کند و اقتصاد چرخشی به عنوان پارادایم عملیاتی، چارچوب مدیریت پایدار منابع را فراهم می‌آورد.

۵.۳. پیشنهادهای پژوهش

بر اساس یافته‌های این پژوهش، پیشنهادهای زیر ارائه می‌شود:

پیشنهادهای سیاستی: تدوین نقشه راه ملی برای توسعه گردشگری پایدار روستایی با رویکرد اقتصاد چرخشی؛ ایجاد نهاد متولی واحد برای هماهنگی سیاست‌های گردشگری روستایی؛ ارائه مشوق‌های مالی و مالیاتی برای کسب‌وکارهای گردشگری که اصول اقتصاد چرخشی را رعایت می‌کنند؛ سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌های باز یافت، مدیریت پسماند و انرژی‌های تجدیدپذیر در مناطق روستایی.

پیشنهادهای اجرایی: برگزاری دوره‌های آموزشی و توانمندسازی برای جوامع محلی در زمینه اقتصاد چرخشی و گردشگری پایدار؛ ایجاد پلتفرم‌های مشارکتی برای تصمیم‌گیری جوامع محلی در پروژه‌های گردشگری؛ توسعه شبکه‌های همکاری محلی برای تبادل دانش و تجربه در زمینه اقتصاد چرخشی؛ تشویق کارآفرینی سبز در مناطق روستایی از طریق ارائه تسهیلات کم‌بهره و مشاوره تخصصی.

پیشنهادهای پژوهشی: انجام پژوهش‌های تجربی برای سنجش اثر اقتصاد چرخشی بر پایداری گردشگری روستایی در مناطق مختلف ایران؛ مطالعه تطبیقی تجارب موفق داخلی و بین‌المللی در زمینه گردشگری چرخشی؛ بررسی موانع و چالش‌های پیاده‌سازی اقتصاد چرخشی در مناطق روستایی با تأکید بر تفاوت‌های منطقه‌ای؛ توسعه شاخص‌های سنجش پایداری گردشگری روستایی با رویکرد اقتصاد چرخشی.

۵.۴. نتیجه‌گیری

توسعه گردشگری پایدار در مناطق روستایی ایران با رویکرد اقتصاد چرخشی و مشارکت جامعه محلی، نیازمند رویکردی جامع و یکپارچه است. این پژوهش نشان داد که پنج بُعد کلیدی نهادی-مدیریتی، اقتصادی-مالی، اجتماعی-فرهنگی، زیرساختی-کالبدی و زیست‌محیطی-فناورانه در تعامل با یکدیگر، پایداری گردشگری روستایی را تعیین می‌کنند. مشارکت جامعه محلی به عنوان عامل میانجی و اقتصاد چرخشی به عنوان پارادایم عملیاتی، نقش کلیدی در اثربخشی سایر عوامل دارند.

یافته‌های این پژوهش می‌تواند به سیاست‌گذاران، برنامه‌ریزان و مدیران گردشگری روستایی در طراحی و اجرای برنامه‌های توسعه پایدار کمک کند. با توجه به ظرفیت‌های گسترده روستاهای ایران برای توسعه گردشگری و ضرورت حفاظت از منابع طبیعی و فرهنگی، رویکرد اقتصاد چرخشی به عنوان یک راهبرد کلیدی می‌تواند به پایداری بلندمدت گردشگری روستایی منجر شود. با این حال، تحقق این هدف نیازمند عزم ملی، هماهنگی بین‌نهادی، سرمایه‌گذاری هدفمند و مشارکت فعال جوامع محلی است.

منابع

۱. Alharethi, T., Abdelhakim, A., & Mohammed, A). ۲۰۲۴. (Drivers and barriers towards circular economy in rural tourism destinations :A case study of Tunis Village, Egypt .Tourism and Hospitality, ۵(۳), ۶۳۹-۶۵۶. <https://doi.org/10.3390/tourhosp503038>
۲. Ardabili, S., et al). ۲۰۲۶. (Examining the role of smart technologies in realizing a circular economy in Ardabil Province's tourism industry .Tourism Management Studies of the Smart Era .<https://tmsse.vru.ac.ir>
۳. Ellen MacArthur Foundation). ۲۰۲۳. (Circular economy introduction .<https://ellenmacarthurfoundation.org>
۴. Farahani, H., Asdaghi Sareskanrood, Z., Mohammadi Yegane, B., & Cheraghi, M). ۲۰۲۴. (Analysis of factors affecting the revitalization and empowerment of local communities through sustainable tourism using Grounded Theory :A case study of Tarom County .Journal of Economic Geography Research .https://jurs.znu.ac.ir/article_۷۱۷۸۰۴.html
۵. Farasat, F., Soffianian, A., & Gandomkar, A). ۲۰۲۴. (Strategic planning of sustainable tourism development) Case study :Choupanan Village, Central Plateau of Iran .(Iranian Journal of Applied Ecology, ۱۳(۳), ۴۷-۶۱. <http://ijae.iut.ac.ir/article-۱-۱۲۴۴-fa.html>
۶. Hosseini, S.M., et al). ۲۰۲۵. (From heritage to livelihood :Synergy of sustainable tourism and historical heritage conservation in rural communities of Gilan .Heritage and Sustainable Tourism, ۱(۱). https://hsmasp.modares.ac.ir/article_۲۷۸۷۴.html
۷. Marinac, A., & Pisker, B). ۲۰۲۶. (From circular gastronomy to destination competitiveness : Evidence from rural tourism economies .Tourism & Hospitality, ۷(۶), ۱۷۹. <https://doi.org/10.3390/tourhosp7060179>
۸. Mirzaei, H., et al). ۲۰۲۴. (Community attitudes toward tourism and quality of life :A case study of Palangan village, Iran .Discover Environment, ۲, ۱۱۷. <https://link.springer.com>

۹. Nguyen, T .H., et al) .۲۰۲۴ .(Prioritising circular economy pathways for sustainable community-based tourism in Vietnam's Northern Highlands .Springer .<https://link-proxy.springer.com>
۱۰. Nouri, M., et al) .۲۰۲۳ .(Water-food-energy-ecosystem nexus model development :Resource scarcity and regional development .Energy Nexus, ۱۰, ۱۰۰۲۰۷ .<https://www.sciencedirect.com>
۱۱. Qorbani, R., et al) .۲۰۲۶ .(Evaluation of destination tourism development in the framework of sustainability in West Azerbaijan Province, Iran .Geographical Researches .<https://www.gahr.ir>
۱۲. Rastegaran, H) .۲۰۲۵, November ۴ .(Qaleh Bala Village :A model of solidarity, creativity, and local development .Tehran Times .<https://www.tehrantimes.com>
۱۳. Rezaei, M., et al) .۲۰۲۴ .(An investigation in level of local community education on sustainable tourism development :The case of Uraman Takht in Iran .Turizam, ۲۸)۱(, ۱-۱۵ .<https://ouci.dntb.gov.ua>
۱۴. Sargazi, A., Karim, M .E., & Karim, M .H) .۲۰۲۵ .(Analyzing the role of local community engagement in the governance of small-scale natural systems) Local governance, sustainable tourism, and the regeneration of rural ecosystems .(Green Development Management Studies, ۴)Special Issue(, ۱۱۴-۳۵۶ .<https://gmd.birjand.ac.ir>
۱۵. Tehran Times) .۲۰۲۶, May ۱۹ .(Riab cited as model for community-based tourism .Tehran Times .<https://www.tehrantimes.com/news/۵۲۶۵۷۵>
۱۶. Tehran Times) .۲۰۲۶, May ۲۴ .(Community participation drives sustainable tourism in Iran's Pamenar village .Tehran Times .<https://www.tehrantimes.com>
۱۷. UN Tourism) .۲۰۲۳ .(Sustainable tourism definition .<https://www.unwto.org>
۱۸. Zarnegār, H) .۱۴۰۵/۲۰۲۵ .(Lecture on effective policies for benefiting from circular economy in rural areas .Natural Disaster Research Institute and UNESCO Chair in Natural Disaster Management .<https://ndri.ac.ir/unesco-chair-Lecture-۲۸۶-news>
[ir.ac.nri.ir/www:https](https://www.ir.ac.nri.ir) ۱۹. پژوهشگاه نیرو. (۲۰۲۵/۱۴۰۵). طرح "روستای سبز" در دستور کار قرار گرفت. [ir.chtn.ir/www:https](https://www.ir.chtn.ir)
۲۰. قانون همکاری‌های تخصصی گردشگری. (۲۰۲۵). گردشگری روستایی نیازمند تدوین نقشه راه ملی و منطقه‌ای برای توسعه پایدار. [ir.chtn.ir/www:https](https://www.ir.chtn.ir)
۲۱. صداوسیماي آذربایجان غربی. (۲۰۲۶/۱۴۰۵). آغاز طرح گردشگری کشاورزی و توسعه کسب‌وکارهای خرد؛ گامی نو در اقتصاد روستایی آذربایجان غربی. [ir.iribnews.ir/www:https](https://www.iribnews.ir)
۲۲. مجلس، ا. (۲۰۲۵). roots Reviving in chapter new A :tourism rural Iran's in Times Tehran .[com.tehrantimes.ir/www:https](https://www.com.tehrantimes.com)
۲۳. مرکز پژوهش‌های مجلس. (۲۰۲۵). چالش‌های توسعه گردشگری در روستاهای ایران. [com.civilica.com/en:https](https://www.com.civilica.com)